

מעשה יהודה ותמר נקרא ומתרגם

משנה מסכת מגילה פרק ד משנה י

מעשה ראובן נקרא ולא מיתרגם, מעשה תמר נקרא ומיתרגם, מעשה עגל הראשון נקרא ומיתרגם והשני נקרא ולא מיתרגם. ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון לא נקראין ולא מיתרגמין וכו'.¹

גמרא מגילה דף כה עמוד ב

... מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם. פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש לכבודו דאברהם, קמשמע לן. מעשה תמר ויהודה נקרא ומתרגם, פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש לכבודו דיהודה, קמשמע לן: שבחיה הוא דאודי. מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש לכבודן של ישראל. קמשמע לן: כל שכן דניחא להו דהויא להו כפרה. ... מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם, [מעשה אבשלום נקרא ומתרגם], פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש ליקריה דדוד, קמשמע לן.²

בראשית רבה פרשה פה

"ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדולמי ... וירא שם יהודה בת איש כנעני" - "בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ... כי חילל יהודה" (מלאכי ב יא) - אמר לו: כפרת יהודה! שקרת יהודה! ... נעשית חולין יהודה! "עוד היורש אביא לך יושבת מרשה, עד עדולם יבוא כבוד ישראל" (מיכה א טו) - קדושם של ישראל. עד עדולם יבוא מלכם של ישראל! "עד עדולם יבוא".³

מדרש הגדול, וישב, לח ב

"וירא שם יהודה בת איש כנעני" - חכמים אומרים: משל לכלב שעבר על נבלה הריח בה ולא אכלה. עבר עליה ארי ואכל ממנה. התחילו הכל מרננים ואומרים: מה שפסל הכלב אכל הארי! כך, עשו פסל בנות כנען שנאמר: "וירא עשו כי רעות בנות כנען".⁴ בא יהודה שנמשל באריה ולקח מהן שנאמר: "ויקחה ויבוא אליה".⁵

¹ ובתוספתא מסכת מגילה (ליברמן) פרק ג הלכות לא-לח הרשימה ארוכה ומפורטת יותר: "יש נקראין ומיתרגמין, נקראין ולא מיתרגמין, לא נקראין ולא מיתרגמין: מעשה בראשית נקרא ומיתרגם, מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומיתרגם, מעשה יהודה ותמר נקרא ומיתרגם, מעשה עגל הראשון נקרא ומיתרגם, הקללות שבתורה נקראין ומיתרגמין ... מעשה אמנון ותמר נקרא ומיתרגם, מעשה אבשלום בפילגשי אביו נקרא ומיתרגם, מעשה פילגש בגבעה נקרא ומיתרגם ... מעשה ראובן נקרא ולא מיתרגם ... מעשה עגל השני נקרא ולא מיתרגם ... מעשה דוד ובת שבע לא נקרא ולא מיתרגם והסופר מלמד כדרכו, היינו שאין קוראים בציבור את מעשה דוד ובת שבע, בדומה למעשה אמנון ותמר שמוזכר במשנה, אבל "הסופר קורא כדרכו", היינו שבלימוד עצמי או אולי אפילו בלימוד כללי, לא מדגלים ולא מתעלמים. ראה דברינו **נטלתי ספר בראשית וקראתי בו** בפרשה זו, שהתורה לא מכסה על חטאי האבות. הנושא הכללי של פרשות שקוראים או לא קוראים בציבור ואם קוראים אז מתרגמים או לא, הוא נושא נכבד ורחב ומן הסתם כבר דשו בו גדולים וטובים. אנו נצטמצם במעשה יהודה ותמר. שים לב איך כבר במשנה יש כיסוי. בעוד שהתוספתא מדברת על "מעשה יהודה ותמר", המשנה מזכירה רק את "מעשה תמר".

² אפשר היה לחוס על כבודו של יהודה (ומה על כבודה של תמר?) ולקרוא בפרשת יהודה ותמר שבפרשתנו ולא לתרגם. מתרצת הגמרא שאדרבא, כבוד ושבח הוא ליהודה שהודה ולא בוש וממנו ילמדו אחרים, כפי שנראה להלן. כך גם עם ישראל בחטא העגל (ואדם הראשון למד מקין לעשות תשובה, בראשית רבה כב יג, ויקרא רבה י ה). ואולי אין זה רק לזכותו של יהודה, אלא גם (ובעיקר) לזכותה של תמר שבחכמתה ותבונתה ניווטה את העניין. ובזכות זה אולי גם "מעשה אמנון ותמר נקרא ומיתרגם", כנזכר בתוספתא ובגמרא המביאה אותה - תמר האחרת, מצאצאה של תמר שבפרשתנו (מצד אביה).

³ הדרשן מקשר את עדולם שבפרשתנו עם נבואת החורבן של מיכה הנביא, אשר מנבא שהאויב יבוא עד עדולם ויסכן את מלכות יהודה וירושלים. וכל זאת בגלל מעשהו של יהודה שירד עד עדולם והתחבר לכנענים שם. ראה אגדת בראשית (בובר) פרק סד שמוסיף ומרחיב על דברי המדרש שלנו: "כיון שיצאו ישראל בגלות, היו שלולין בקולרין ולבושים בגדיהם, עד שהגיעו לעדולם, ויצאו שונאיהן והפשיטו בגדיהם, והניחום ערומים, שנאמר: עד עדולם יבוא כבוד ישראל". ראה המפרשים (רד"ק, מצודות) על הפסוק שם במיכה. וראה גם במילון ביטויים באנגלית את הערך Adullamite (כלנתריזם, הערת ידיד דוד עמית ז"ל). אגב, בנבואה זו של מיכה נזכרים מקומות נוספים בנחלת יהודה שנזכרים גם בפרשתנו כמו כזיב (אכזיב). אזור שפלת יהודה (עמק האלה) קשור לא רק לתחילת בית דוד (מלחמת גלית), אלא ליהודה עצמו, אבי השבט, בתחילת דרכו. עמק האלה הוא נחלת יהודה ההיסטורית ולאחרונה נתגלתה שם **העיר קייאפה** - מבצר האלה, שהיא מהממצאים הארכיאולוגיים המרשימים ביותר מתקופת בית ראשון.

⁴ ואביו של יהודה ואבי סבו של יהודה טורחים ומטריחים עד ארם נהריים ובלבד שלא להתחתן עם בנות כנען. ומי נשאו שאר האחים? ראה מחלוקת ר' יהודה ור' נחמיה בבראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וישב פרשה פד: "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו - ר' יהודה אומר: לאחיותיהם נשאו השבטים הה"ד ויקומו כל בניו וכל בנותיו וגו'. ר' נחמיה אומר: כנעניות היו".

⁵ אמנם בגמרא פסחים נ ע"א מנסים להקל במעשה זה של יהודה: "וירא שם יהודה בת איש כנעני. מאי כנעני? אילמא כנעני ממש - אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק, בא יצחק והזהיר את יעקב, ויהודה אזיל ונסיב? אלא אמר רבי שמעון בן לקיש: בת גברא תגרא". אבל המדרש שלנו בעינו עומד ולא עושה ליהודה שום הנחות! אגב, הסנגוריה של הגמרא שם על יהודה בכך ש"כנעני"

בראשית רבה פרשה פד סימן יט

"וישלחו את כתונת הפסים... ויאמרו הכר נא הכתונת בנך היא אם לא". אמר ר' יוחנן: אמר הקב"ה ליהודה: אתה אמרת "הכר נא", חייך שתמר אומרת לך "הכר נא".⁶

בראשית רבה פרשה פה סימן ט

"וישלח יהודה את גדי העיזים" - ר' יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש: "משחקת בתבל ארצו... משחקת לפניו בכל עת" (משלי ח' לאי-לב') - התורה שהיא משחקת על הבריות.⁷ אמר הקב"ה ליהודה: אתה רמית באביך בגדי עיזים, חייך שתמר מרמה בך בגדי עיזים.⁸

שמות רבה ל יט, פרשת ואלה המשפטים

ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה? והלא לא לבדו הוא גיבור מכל אחיו, והלא שמעון ולוי גיבורים היו, והאחרים? אלא שדן דין אמת לתמר, לכן נעשה דין לעולם.⁹ משל לדין שבא דין של יתומה לפניו וזיכה אותה, כך יהודה בא דין תמר לפניו שתישרף והוא זיכה אותה מפני שמצא לה זכות.¹⁰ כיצד? היו יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו והיו מחפים אותו.¹¹ הכיר יהודה למקום ואמר אמיתת הדבר ואמר "צדקה ממני" ועשאו הקב"ה נשיא.¹²

בראשית רבה פרשה צט ח

והיה מתירא יהודה שלא יזכור לו מעשה תמר, התחיל קורא לו: "יהודה אתה יודוך אחיך". אמר לו הקב"ה: אתה הודית במעשה תמר, יודוך אחיך להיות מלך עליהם.¹³ "גור אריה יהודה מטרף בני עלית" ... מטרפה של תמר. שהצלת ד' נפשות: עצמך ותמר ושני בניה. אמר לו הקב"ה: אתה הצלת ארבעה, אף אני אציל ארבעה מבני בניך: דניאל חנניה מישאל ועזריה. וקרא לו ארבע שמות: "גור אריה יהודה", "כרע שכב כאריה וכלביא". "לא יסור שבט מיהודה" - זה כסא מלכות.¹⁴

איננו בן לעם כנען, אלא תגר (סוחר), היא גם קולא וסניגוריה על הכנענים לעתיד לבוא שיכולים לבוא לבית ה' בניגוד לפסוק: "ולא יהיה עוד כנעני בבית ה'". ראה שם: "כנעני - אין כאן עני".

⁶ "שכל מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה" (סנהדרין צ ע"א), "במידה שאדם מודד בה מודדים לו" (סוטה ח' ע"א). כך ביחסים שבין יעקב ליהודה. "הכר נא" מול "הכר נא". אבל ביחסים שבין תמר ויהודה "הכר נא" הוא בלשון עדינה ומתחשבת שהיא שגרמה ליהודה להודות בטעותו: "הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני" (סוטה י ע"א). "שא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מבשר ודם, מיד כבש יצרו והודה במעשיו" (בראשית רבה ואלבק צז). וראה גם רש"י על הפסוק. גם חותמת ופתילים נדרשים ברוח דומה. ובפרשת השבוע הבא: "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו".

⁷ ביטוי קשה, ראה המפרשים על הפסוקים שם. אולי מעין הביטוי ביידיש אמענטש טראכט אונד גאט לאכט (האדם חושב ואלהים צוחק). האדם מתכנן תכניות ועושה פעולות שונות, מקצתן היה מעדיף לשכוח או להסתיר - האדם חושב שהוא מכתוב את מאורעות חייו, והקב"ה משחק בו ומגלה צפונותיו ובא איתו בחשבון ביום מהימים. או אולי גם במשמעות שחיי האדם הם כגלגל משחק בידי ההשגחה (שמכונה כאן התורה): פעם הם למעלה ופעם למטה. ראה גם רמב"ן בראשית יז, יז: "כי הצחוק פעם יאמר ללעג ופעם לשמחה כמו משחקת תבל ארצו". על הצחוק בספר בראשית נאריך בע"ה בפעם אחרת. מה ההבדל בין הצחוק של אברהם לבין זה של שרה שעליו היא נזנפה? וגם יצחק נזנף. שרה מגרשת את ישמעאל כי הוא מצחק ואח"כ יצחק מצחק את רבקה אשתו. יצחק נקרא גם ישחק. נראה שגם בנושא זה מן הראוי להאריך ומן הסתם קדמונו שרים אחר נוגנים.

⁸ ויעקב אביו של יהודה רימה את אביו בעורות גדיי עיזים, לאה אמו של יהודה מרמה את יעקב, (רחל אחותה מרמה את אביה) ואחי יהודה מרמים את אנשי שכם... ראה דברינו [צלולה הייתה החבית ועכרתם אותה](#) בפרשת וישלח, השוואת המרמה של שמעון ולוי מול זו של יעקב.

⁹ המבחן של מלך, של כל שלטון, הוא באופן שהוא מקיים ומכבד את החוק ועושה משפט: "מלכי בית דוד - דן ודנין אותן" (סנהדרין יט ע"א). וגם שלא מעמיד עצמו מעל לחוק. ראה הביטוי פָּרָא בְּסִילִיּוֹס נומוס אַגְרָפּוֹס בויקרא רבה בחוקותי, לה ג. ודברינו [מלך לא דן ולא דנים אותו](#) בפרשת שופטים.

¹⁰ מה היא בדיוק זכות זו? שהייתה מוכנה למות ולא לפגוע בכבודו של יהודה ורק בעדינות אמרה לו "הכר נא". ראה כתובות סז' ע"ב: "נוח לו לאדם שיפול לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן? מתמר".

¹¹ למרות שראו את החותמת והפתילים. וחיפוי זה (חיפוי הוא ההפך מ"חף") הוא עניין קשה ביותר וגם הכנסת יעקב ויצחק לעניין לא ברורה. מה רוצה כאן המדרש? המאיר עינינו יבורך!

¹² לא סתם נשיא אלא ראש לנשיאים כפי שמופיע במדרש בערת השוליים הסמוכה. וגם מלך כפי שנראה בהמשך.

¹³ ראה המדרשים על "וירד יהודה מאת אחיו" (מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב יב ועוד), שיהודה היה מלך על האחים: "שמינו אותו מלך עליהם". ואחרי מכירת יוסף "הורידוהו מגדולתו". וכאן, אביו מחזיר לו את המלוכה.

¹⁴ ובבראשית רבה מהדורת אלבק פרשה צז הובאו הדברים בפירוט נוסף: "יהודה אתה יודוך אחיך - לפי שהודית יודו לך אחיך בעולם הזה ובעולם הבא... ולפי שזכה יהודה והציל לתמר ולשני בניה מן המיתה, והציל את יוסף מן המיתה... והציל לפרץ זרח וכבר נשתלמה צורתן במעי אמן תמר שהיה לה שלשה חדשים מעוברת... לפיכך הציל הקב"ה מזרעו ארבעה: אחד מן הבור, ושלשה מן האש, דניאל כנגד יוסף, חנניה מישאל ועזריה כנגד פרץ זרח ותמר... וזכה להיקרות גביר באחיו... ועוד משבט יהודה יצאה אלישבע אם הכהונה... ועוד משבט יהודה יצא נחשון בן עמינדב ראש לנשיאים... ועוד משבט יהודה יצא בצלאל שעשה את משכן הקודש". אלישבע בת עמינדב, אשתו של אהרון, היא משבט יהודה וזה הקשר של יהודה לא רק למלכות ולמשכן אלא גם לכהונה. ועל אותה אלישבע שראתה חמש שמחות ביום אחד וגם שכלה את שני בניה באותו היום, אומר המדרש (קהלת רבה,

מסכת סוטה דף ז עמוד ב

ואומר לפניה וכו'.¹⁵ תנו רבנן: אומר לפניה דברים של הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים, כגון: "אֶשְׂרֵךְ חֲכָמִים יִגְדוּ וְלֹא כַחֲדוֹ מֵאַבּוֹתָם" (איוב טו יח) - יהודה הודה ולא בוש, מה היה סופו? נחל חיי העולם הבא; ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו? נחל חיי העולם הבא. ... בשלמא ביהודה אשכחן דאודי, דכתיב: "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני", אלא ראובן מנלן דאודי? דא"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן, מאי דכתיב: "יחי ראובן ואל ימות", "וזאת ליהודה"¹⁶? כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון,¹⁷ עד שעמד משה ובקש עליו רחמים. אמר לפניו: ריבונו של עולם, מי גרם לראובן שהודה? יהודה! "וזאת ליהודה"¹⁸? מיד "שמע ה' קול יהודה"¹⁹.

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ד הלכה יח

מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע: אלעזר בן מתאי וחנניא בן כינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני. והיו עסוקין במה ששנה להם ר' עקיבא: מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני שהודה בתמר. הוסיפו הן מעצמן: "אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם", "להם לבדם נתנה הארץ" (איוב טו יח).²⁰ אמר להם: וכי נותנין שכר על העבירות?²¹

שבת שלום

מחלקי המים

ויקרא רבה): לשחוק אמרתי מהולל - מידת הדין ששחקה על אלישבע. וזה חוזר לפסוק ולמדרש במשלי: "משחקת בתבל ארצו". ראה דברינו [אלישבע](#) בפרשת שמיני.

¹⁵ לפני הסוטה.

¹⁶ שברכת ראובן בה פותח משה בזאת הברכה היא קצרה מאד ומיד נסמכת לברכת יהודה: "יחי ראובן ואלימות ויהי מתיו מספר: וזאת ליהודה ויאמר שמע יקוק קול יהודה ואליעמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצרי תהיה" (דברים לג ו-ז). וגם ברכת משה ליהודה היא קצרה למדי, בוודאי בהשוואה לברכות שבטים אחרים כלוי ויוסף. האם למשה היה עדיין 'חשבון קטן' כאן עם שני האחים הגדולים-הבוגרים?

¹⁷ ראה מדרש ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שמח: "וכי עצמות יוסף בלבד העלו ישראל ממצרים? והלא כל שבט ושבט העלה עצמות שבטו ממצרים". ביציאה ממצרים ובכל שנות הנדודים במדבר נשא כל שבט את עצמות ראש שבטו. עצמותיו של יהודה התפרקו ולא נשארו מחוברים זה לזה, כמו בשאר השבטים. אגב, האם אנחנו שומעים פה את הביטוי "גלגול עצמות"?

¹⁸ האם זה מגיע ליהודה? לאחר שלא רק שהודה במעשיו, אלא גם גרם לראובן שיודה! ראה אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תקפד שראובן הוא ש"תרים" לתפילת שמונה עשרה את ברכת הרוצה בתשובה ויהודה הוא ש"תרים" את ברכת חנון המרבה לסלוח.

¹⁹ ראה בהמשך הגמרא שם (העוסקת בוידוי של סוטה) שלמרות שנשלח ליהודה, לא היו הדברים פשוטים כל כך. אמנם לאחר שמשה מבקש רחמים עליו חזרו עצמותיו למקומם ונתחברו, אך עדיין לא היו מוכנים להכניסו לשיבה של מעלה. וגם משנכנס, לא הבין את דברי התורה שהיו אומרים שם. וגם משהבין, לא זכה להגיע למסקנה ההלכתית של הסוגיה ("לא הוה קם סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא"). הדברים לא עברו בקלות (איך זה מתקשר עם סוטה?)

²⁰ פסוק זה משמש מוטו לרעיון מרכזי בכל ספר בראשית שהתורה אינה מכסה על מעשי האבות או מיפה אותם. בכך מתקשר מעשה יהודה ותמר לסיפור אחר בפרשתנו: יוסף ואשת פוטיפר. וכך אומר בראשית רבה פז ו: "מטרונה שאלה את ר' יוסי, אמרה לו: אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה ועומד בכל חומו, היה עושה הדבר הזה? הוציא לפניו ספר בראשית והתחיל קורא לפניו מעשה ראובן ובלהה, מעשה יהודה ותמר. אמר לה: מה אם אלו שהם גדולים וברשות אביהן לא כסה עליהם הכתוב, זה שהוא קטן וברשות עצמו על אחת כמה וכמה". וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [נטלתי ספר בראשית וקראתי בן](#) בפרשה זו.

²¹ "אמר להם" הוא ר' טרפון (ראה פירוש ליברמן לתוספתא) שחולק על דעתו של ר' עקיבא שבשמו נאמרו דברים אלה וסבור שיהודה זכה למלכות לא משום שהודה במעשה תמר ("וכי נותנים שכר על העבירות"? דיו שנמחל לו והציל עצמו מן המיתה) וגם לא משום שהציל את יוסף ("דיה להצלה שתכפר על המיתה"), אלא "מפני הענווה", מפני שערב את יוסף. אבל ארבעה החכמים הנ"ל, כולם תלמידי ר' עקיבא, חולקים וסבורים שאכן יהודה זכה למלכות משום שהודה במעשה תמר. וראה גם מדרש תהלים (בובר) מזמור עו שמביא מעשה זה בלשון אחרת לגמרי, בשמות החכמים, בדו-שיח עם התלמידים ובמסקנה מפני מה זכה יהודה למלכות: "שאלה זו שאלו התלמידים לר' טרפון בצילה של שובך ביבנה: מפני מה זכה יהודה למלכות? אמר להם: מפני שהודה במעשה תמר. אמרו לו: דיי להודייה שתכפר על הביאה. אמר להם: מפני שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו. אמרו לו: דיי להצלה שתכפר על המכירה. אמר להם: על ידי שאמר ישב נא עבדך תחת הנער. אמרו לו: בעיא ערבא דמקיים ערבותיה, אמר להם: אם כן באיזה זכות זכה? אמרו לו: בזכות שקפץ לתוך גלי הים. שהיו כל השבטים עומדים ולא ירדו אחד לים ... וקידש יהודה שמו של הקב"ה וירד לים ... הוא השלים להקב"ה וקידש שמו של הקב"ה וירד. ובזכות כך זכה למלוכה". וזה כבר מתאים יותר לפרשת בשלח ואכמ"ל.